

Kíss

Magdolna

Szerelmem

régészet

Kiss Magdolna

Szerelmem régészeti

(tudománynépszerűsítő visszaemlékezés és útinapló)

részletek

Pécs, 2012

Mai magyar irodalom 5.

Sorozatszerkesztők: Bicskei Zsolt és Kiss Magdolna

ISBN: 978-963-89394-3-2

© Kiss Magdolna 2012

Grafikák: © Kiss Magdolna 2012

© GeniaNet Bt. 2012

GeniaNet
www.genianet.com

TARTALOM

- A Kiadó előszava / 4
- I. Hunokkal Tiszaszigeten / 6
- II. Pusztaszerről másként / 15
- III. (Köz)mondások testközelben / 21
1. A sánta kutya / 21
 2. Kukutyinba zabot hegyezni... / 26
 3. A félkerekű tanító / 29
 4. Szemet szemért... / 33
- IV. Leletmentés / 37
- V. Elveszett tárgyak / 47
- VI. Mozaikok / 50
1. A Nemes Céh / 50
 2. Egy délután / 57
 3. Hajnali „órák” / 60
- VII. Szerelmem Régészeti / 61
- VIII. Forgószélben / 76
- IX. Tessimarus kunyhójánál / 91
- X. Másság / 101
- XI. Bonn több ennél... (Az ubiusok földjén) / 108
- XII. Csakúgy / 182
- XIII. Acceptus és Euhodia háza / 184
- XIV. A régész kutyája / 190
- XV. Kiskertem ábécéskönyve / 197
- Tájékoztató jellegű további irodalom / 202

A Kiadó előszava

Kiss Magdolna, régész-ókortörténész most mutatkozik be először szépíróként. A könnyedebb hangvétélű, szépirodalmi-ismeretterjesztő műve önéletrajzi ihletésű.

Tizennégy egymást folytató, de egyenként is kerek-egész novellafüzérrel, valamint egy útinaplóval vezeti át az olvasót a „régészet zöldellő mezején”. Megismerteti a szakma elsajátításához szükséges speciális ismeretekkel, el-elrejtve a lírai részek közé az adott korszakról vagy témáról egy-egy tudományos igényességgel megírt szócikket. Aki pedig ennél jobban el akar mélyedni a felvetett témákban, azt jegyzetek és tájékoztató jellegű irodalom segíti.

Pár vonallal felvázolja a 70–90-es évek kortörténetét, Európa átformálódását, mert volt szerencséje a német egyesítést követő hétköznapokat két hónapig Bonnban, közelről szemlélnie.

Egyszerű szavakkal, szelíd humorral és (ön)kritikával meséli el élményeit, a régészhallgató, majd a gyakorló szakmabeli és a magánember derűs-viszontagságos mindennapjait, különös találkozásait, ám mindenekelőtt a szakma iránti szenvedélyes szerelmét.

Az író fontosabb tudományos munkái

- ◆ CD-rom
Városi élet a Római Birodalomban. AlmaMater, Nagykanizsa, 1999.
- ◆ Forráskiadvány
Getica, A gótok eredete és tettei. Közreadja: Kiss M., L'Harmattan, Bp. 2005.
- ◆ Nyomtatott könyv
 - ◆ Együtt a Duna-Dráva közén, HunCro, Eszék, 2007.
 - ◆ Gót vezéregyéniségek a késő Római Birodalomban. GeniaNet, Pécs, 2008.
- ◆ E-könyv
Origo Constantini. Kiss M.-Polgár T., GeniaNet, Pécs, 2008.

GeniaNet

II. Pusztaszerről másként



égre egy nyugodt délelőtt – gondoltam, amikor két évfolyamtársammal a Múzeum raktárában nézelődtünk. Ám a langyos semmittevést csak addig élvezhettük, amíg Atyamesterünk meg nem jelent a polcok

között, a szokásos ellenőrző körútját tartva.

– Szervusztok, Báránykáim, mi jót csináltok itt?

A megszólítás helytálló volt, hiszen úgy terelgetett minket a régészet zöldellő mezején, mint „jó pásztor” a nyáját.

Mire valami épkézláb válasz eszünkbe juthatott volna, már folytatta is az ő kedélyes stílusában.

– Utazok Pusztaszerre, nincs kedvetek velem tartani? Tíz perc múlva indul az autó.

A pusztaszeri ásatás volt a szegedi régészhallgatók szoptatós dajkája. Tejével nemcsak mindazon gyakorlati ismereteket szívtuk magunkba, amiket egy kezdőtől a terepen elvártak, hanem a szakma iránti szeretetet is. Akkoriban folyt a pusztaszeri monostor feltárása középiskolások, egyetemisták és régészhallgatók segédletével, egyszersmind helyreállítási munkálatai ugyancsak szépen haladtak előre.

Engem egyébként egészen személyes kapcsolat fűzött mind Pusztaszerhez, mind az Atyamesterhez. Nagybátyám, azaz Anyukám hűgának férje

volt az első, aki tágabb családjunkban gyakorlatilag is támogatta a régészetet illető álmaim megvalósítását. Orvosként a múzeum közelében dolgozott, és jó barátságba keveredett az Atyamesterrel. A meleg nyári napokon nem ritkán egy-egy pohár sör mellett vitatták meg az élet dolgait. Ekkor került szóba a pusztaszeri tanáztatás.

„Miért ne mehetne az unokahúgom ide” gondolta nagybátyám, „ízeltőt kapna a régészéletből, szórakozna is, nálunk is eltölthetne oda-vissza útnál pár napot. Ami pedig a legfőbb, ezt a két hetet, egy kis 'ráhatással' el lehetne építőtábori részvételnek fogadtatni.”

Különben ez utóbbi volt az ügy legnehezebben kivitelezhető része. Mivel az ország akkori vezetői a középiskolásoknak előírt nyári munkavégzést csupán kukoricacímerezésre vagy fattyazásra (a kukorica fattyúhajtásainak kézi törése), esetleg paprika-kapálásra szervezett munkatáborokban tudták elképzelni. A lényeg a tábori életen, a szigorúan vett fizikai munkán, a munkától feltört, vérző kézen, pihenésül pedig a tábori mikrofonokból bömbölő könnyűzenén volt. Azt hitték a régészek csak ecsetekkel tisztogatják a leleteket. Milyen sokszor lett vízhányogás a kezem az ásatásokon az ásótól, csákánytól, lapáttól! De leginkább tartottak attól – nem alaptalanul – hogy „káros” szakmai-szellemi hatásban lesz részünk.

Visszatérve néhai nagybátyámhoz; amikor tizenhét éves lettem, be-szervezett két hétre a pusztaszeri ásatásokra, sőt minden eshetőségre számítva az Atyamester személyes gondoskodására bízott.

Nekem a „hegyilakónak” minden új volt, nemcsak az ásatás. Először láttam, milyen a puszta, első ízben találkoztam az alföldi emberekkel, és először mélyesztettem lapátomat a homokba.

Akkoriban történt, hogy az Atyamester egyik alkonyatkor kivitt minket az ásatások mögé, a mindenféle fűvel-bokorral benőtt pusztaság közepére, és kezével a messzi távolba körbe mutogatott:

– Ott lesz a skanzen. Ott képzelem el az iskolaépületet, itt pusztai házak sorakoznak majd, ott istállók, górék. Erre utcák, arra bolt.

Amikor pedig megkezdtem egyetemi tanulmányaimat, a múzeum már a kupolaterem tervezésénél tartott, ahová a Feszty Árpád festette *Magyarok bejövetele* körképet akarták kiállítani. A kép „vasalásában”, azaz a ki függesztéshez szükséges előkészítésében mi, régészhallgatók szintén közreműködtünk.

Tehát ezen a délelőttön lelkesen igeneltünk, majd pár perc múlva boldogan kapaszkodtunk fel a szürkészöld múzeumi „bárkára”, a sok telet és ásatást látott mikrobuszra. A főnök előre ült a sofőr mellé, de gyakran tekintgett hátra. Hamiskásan összehúzta szemeit, ahogy vidáman és elégedetten szemlélte a három fiatal lányt, akik a várakozás boldog izgalmával néztek vissza.

– Először meglátogatjuk az ásatást, majd bekukkantunk a kupolaterembe. Megnézzük, hogy halad az építkezés. Végül a „bolondokházába” megyünk.

Erre az utolsó mondatára lefagyott arcunkról a mosoly. Ámbár hozzászoktunk a tanárunk által előidézett váratlan helyzetekhez, megismertük sajátos humorát, de ezt most mégsem értettük. Ugyan mit akar az Ideggyógyintézettel, amit a helyieket utánozva, minden negatív mellékzöngé nélkül, egyszerűen csak bolondokháznak nevezett.

– Ha Pusztaszerre látogatok, mindig a „bolondokházában” szoktam ebédelni. Folytatta nyugodtan, mintha nem vette volna észre bizonytalan tekintetünket.

„Na, ezt azért nem” – gondoltam. Semmi kedvem nem volt az Ideggyógyintézetet megismerni, ahol az elmondások szerint nehéz eseteket, még dühöngőket is kezeltek. A Pusztaszer-közei ásatásokon mindig azzal riogattak minket a gyakorló régészek, hogy hébe-hóba kiszabadul egy-egy agresszív egyén, tehát jó lesz vigyázni. Amint a másik két lányra néztem, észrevettem, hogy ők ugyanúgy félnek.

– Nagyon jól főznek – fűzte még hozzá. Most már gyanússá vált nagy némaságunk, ezért megpróbált megnyugtatni minket. – Majd meglátjátok, milyen különleges emberek vannak ott. Sokuk olyan kedvesen őszinte, mint egy gyerek. Szeretem őket.

Feszültségem csak akkor engedett fel, amikor a pusztaszeri régészeti terep bejárása után, autónk begördült az Ideggyógyintézet, az egykori földesúri kastély hatalmas parkjába. Legalább húsz, különböző korú férfi és nő vette hirtelen körül a gépkocsit, ásóval, kapával, gereblyével.

Korábban ugyanis a kertben dolgoztak, végezték az előírt munkaterápiát. Tulajdonképpen ők ugyanúgy a földet bolygatták, mint mi. A motor zajára figyeltek fel, pillanatok alatt szaladtak össze. Örömeiben ki a sáros kezét kapta szájába, ki tapsolt munkaeszközét eldobva. Végül mindannyian, mint ha vezényszóra történne, páros lábbal ugrálni kezdtek, és ezt skandálták:

– Megjöttek a „régészek”, megjöttek a „régészek”!

Miért volt számukra világosabb jelentéstartalmú a régészek a régészeknél, nem tudni. Mindenesetre volt valami szimbolikus értelme a skandált szónak. A régész-révész, ha jól meggondoljuk, egymással könnyen felcserélhető fogalmak. Nekem például, a római koros régésznek a révészről először mindig Charon jut eszembe, a római hiedelem szerinti alvilág csónakosa, aki

az élőket szállítja vízi alkotmányán a holtak birodalmába. Míg mi, régészek a holtakat hozzuk vissza az élők világába. Hát nem hasonló a két foglalkozás?

Tehát úgy fogadtak, mintha már nagyon vártak volna minket.

Az ápolók szintén ide szaladtak a nagy „diadalmámorra”. Közben kiszálltunk. A betegek közelebb merészkedtek. Egyik-másik megérintett bennünket, mintha attól félne, hogy szétfoslunk, mint egy szép álom. Az Atyamester egyikkel is másikkal is váltott néhány szót.

Végül egyre bővülő embergyűrű közepette jutottunk be az épületbe. Ott egy rövid körséta után elköltöttük az ápolókkal az ebédet, majd indulunk vissza, újra az embertömeg kíséretében.

Most azonban csöndben, bánatosan ballagtak velünk, némelyik még sírdogált is. Egy idősebb asszony, aki eddig egy játék babát ölelt szorosan magához, most tétován lógatta babáját a földig, néhányan integettek, és hosszan nézték, amint autónk eltűnik a pusztaságban.

Nemcsak az Atyamester szerette őket.

Amikor végeztem az egyetemen, ám az egész országban nem találtam munkahelyet, és eluntam, hogy munkanélküliként tengődjek szüleim nyakán, pár hónapig házi szociális gondozónóként dolgoztam. Az ezerkilencszáznolcvanas évek elején ugyanis hivatalosan nem létezett munkanélküiség Magyarországon, ami azt jelentette, hogy nem létezett munkanélküli segély sem. Nagyon ésszerű és takarékos megoldás!

Tehát nem várhattam, amíg a végzettségemhez illő állás sült galambként a számba repül, ha pénzt akartam keresni, bármit el kellett vállalnom.

De „bármí” sem akadt.

Ahol állást hirdettek, oda vagy nem illett, vagy túl magas volt a végzettségem. Végül három hónap ténfergés után, „protekcióval”, mint gondozónő helyezkedtem el, amíg nem üresedik meg valami, szakomra halványan emlékeztető munkakör.

Miközben tehát hol az öregeket ápoltam, hol a fogyatékosokat gondoztam szociális gondozói minőségemben, sokszor vigasztalóan megképzett előttem ez a régi találkozás Pusztaszeren. Ilyenkor az az érzésem támadt, hogy amit most csinálok, csupán kitérő, egy rövid látogatás, csak addig tart, amíg megesszük az ebédet.

III. (Köz)mondások testközelben

1. A sánta kutya



szegedi régészképzés embert próbáló, ám egyik fontos eszköze volt a terepjárás. A kezdőt az első pár alkalommal Laci bácsi kísérte el, a Múzeum állandóan ügyeletes terepjárója, aki azóta – lassan húsz éve már – az égi mezőket járja.

Mindenkinek, egyenként közel azonos kiterjedésű „területe volt” Szeged tágabb körzetében, amit ahányszor csak tudtunk, bejártunk. Széltében hosszában körülbelül 20 km-es távot kellett egy-egy alkalommal megtennünk, hogy a 4. év végére összegyűjtsünk annyi felszínen heverő régészeti leletanyagot, amennyi bőven elég egy szakdolgozathoz megírásához. A szegedi régészhallgatóknál ugyanis az járta, hogy a diplomamunka **eredeti forrás** alapján készült, sőt még a forrásanyagot is – kis előgyakorlat után – mindenki önállóan gyűjtögette hozzá.

A járás a napsugaras ősztől kezdődött, és az első hóesésig tartott, de amint a hó elolvadt, folytatódott. Jó erős cipőben, meleg, esőálló kabátban, kataszteri térképpel – egyrészt nehogy eltévedjünk, másrészt a lelőhelyek pontos rögzítése végett – és egy napi hideg-élelemtől dagadó zsákkal indul-

tunk. Zsákunk visszafelé is megtelt, na, nem feltétlenül őskori cserepekkel, hanem mindazzal, amit a pusztaság ráadásaként nyújtott. Többnyire hanyagul kiszedett krumplit böngésztük. Éhes egyetemistának az is nagyon jó étel: megfőzve, rajta olvadó vajdarabkákkal, sóval, hagymával, vagy ropogósra sütvé. Egy alkalommal az „én” földemen diófára bukkantunk. A tulajdonos már leszüretelt, de azért az ég madaraira is gondolván, elég sok diót hagyhatt az ágakon, amelyek most mind a földön szanaszét heverték.

Laci bácsi zsebében ott lapult az elmaradhatatlan lapos üveg, benne pálinka, a hivatalos védőital. Hidegebb napokon, vagy ha a tanoncon a fáradtság jelei mutatkoztak, Laci bácsi megállt, tömpe ujjával kigombolta viharabátjának felső két gombját, majd benyúlt a baloldali belső zsebébe, és elővette az üveget:

– Na, igyunk egyet! – felszólítással nyújtotta a gyanútlan ifjú régészinasnak, aki ivott egy jó nagy kortyot a méregerős házi pálinkából, amitől aztán a nap további részében tűzokádó sárkánynak érezhette magát.

Ő maga komótosan kettőt-hármat is kortyolt, majd az italt zsebébe visszacsúsztatva lassan megindult. Neki nem kellett térkép, úgy ismerte a környéket mint a tenyerét. Ismerte a pusztai növényeket, a helyi állatokat, a harapós és a szelíd kutyákat, és ismerte az embereket is.

Menet közben régi élményeket elevenített fel. Sokat tudott a fiatal régésztanárainkról, korábbi hallgatókról, akik úgymond „ugyancsak az ő kezei alatt nevelődtek.”

Közben meneteltünk, szemünket hol a földre, hol az égre vetve. Eltelünk a pusztá illatával, a színeivel meg a csendjével, és nem éreztünk fáradtságot.

A Laci bácsi-féle iskola befejeztével – azaz mikor terepmesterünk közölte, hogy most már magunk is nekivághatunk – ketten-hárman régészhallgatók összefogva, a bátrabbak egyedül neki merészkedtek a pusztaságnak. Ekkor, mintegy varázsütésre, megrohantak minket a nem túl kellemes élmények.

Egy októberi napon ketten róttuk a mérföldeket. Már nagyon elégünk volt a végeláthatatlan, az őszi vetemény alá szántott barnás-szürke sivatagból, melyet csak néha szakított meg egy-egy erdős csalitas, pár méternyi zöld színfolt. A szántókon kellett keresztül-kasul átvágnunk, mivel a régészetiileg értékelhető tárgyak, illetve településnyomok előkerülésének igen nagy az esélye az őszi és a tavaszi földmunkálatok után. Ügyetlenül bukdácsolunk tehát a kisebb-nagyobb földbuckákon, amikor végre egy tanyához érkezünk. Kerítés nem jelezte határát, a lepusztult ház ajtaja nyitva tátongott. Mellette hasonló állapotú melléképületek rogyadoztak. Közelebb merészkedtünk, bekukucskáltunk az ajtón, és hangosan köszöntünk.

Az emberek közelsége mindig jó volt, friss vizet kérhettünk, néha kálccsal is megkínáltak. Ilyenkor beszédbe elegyedtek velünk, és ha szerencsénk volt, előkerült a rossz fiókból néhány újkori cserép, melyet régész-szakszóval csak „Julis néni bögréjé”-nek hívtunk. Ha elismeréssel adóztunk a nagy kincsnek, akkor előkotorták a „szerényebb” leleteket is a fiók mélyéről. Nem aranyat persze, mert annak értékével azért legtöbbször tisztában voltak, hanem őskori edénydarabokat, idoltöredéket, kivételes esetben egy-egy bronz fibulát, övcsatot, pitykét.

Most szokatlan csönd honolt mindenütt, úgy látszik a gazda valahol az istállóban dolgozott. Amint ide-oda nézelődtünk, hirtelen előgurult egy mérges fekete puli. Fogát csattogtatva rontott felénk.

Barátnőm gondolkodás nélkül futásnak eredt, ugyanazon a göröngyös terepen, amin jöttünk. Én pár percig tétováztam, majd követtem példáját, a kutya ugatva mögöttünk. Tudtam, hogy meggondolatlanságot követünk el, amikor bementük a tanyára. Számítanunk kellett volna kutyákra, hiszen Móra Ferenc régészeti novelláiban több helyen olvashatjuk, hogyan kószolgatják még a gazda jelenlétében is, sőt egyenesen jóváhagyásával házőrzői a gyanútlanul betérő múzeumi alkalmazottakat. De maga Laci bácsi nem különben óva intett. Egyszer tanmeseként előadta az egyik fiatal kolléga esetét, akit, ha egyedül rótt a pusztát, minden valamire való eb megmart. Ki tudja, mivel hívta ki haragjukat. Amikor, sokadik alkalommal vérző lábbal, sántikálva érkezett vissza a terepjárásból, társai Laci bácsival élen együttérzően jegyezték meg:

- Már megint kutya...
- Ej, dehogy, most macska...

Szállóigeként terjedt el régész-körökben: "akit még a macska is megharapott".

Képzületben már hallottam a hegyes fogak csattanását lábikrámon. Vajon mikor következik el? Hátrafordultam, hogy bemérjem a köztem és az ebállat közt egyre fogyó távolságot. Ekkor meglepve láttam, hogy a kis fekete szőrmók egyik hátsó lábára sántít, ám ez cseppet sem zavarja a futásban. Sőt, ép lábaival újra és újra elrugaszkodva a földtől, szinte úszik a levegőben.

Évfolyamtársnőm is észrevette ezt, és ideges nevetéssel kiáltott felém:

- Oda nézz! Ez a kutya ráadásul sánta!

Ezen, bizony nevetni kellett. Ha nem a saját bőrünkről lett volna szó, nem álltam volna meg nevetés nélkül. De még így sem hagyhattam ki, hogy világgá ne kiáltsam a pulival való nemkívánatos találkozás legfőbb tanulságát, mely rohanás közben villant az eszembe:

– Most már elhiszem, tényleg „könnyebb a hazug embert utolérni, mint a sánta kutyát”!

Mintha varázsige lett volna. Ahogy kimondtam, megszűnt mögöttünk a csörtetés, s az ugatás egyre távolabbra került. Lassítottunk, majd hátrales-tünk. Az eb megállt, a szántóföld szegélyénél, abbahagyta üldözésünket. Ve-szettül ugatott, mégis állt. Látszott pedig rajta, nem szívesen teszi, inkább megtépné a hívatlan vendégeket. Ennek ellenére egy helyben toporgott, mintha szemmel nem látható sorompó tartaná vissza.

Később okos könyvekből megtudtam, hogy minden normális kutyá-nak van egy territóriuma, melyet vizeletével kerít körbe magának, amit ezek után foggal-körömmel védelmez. De csak ezt. Harci dühe nem terjed túl te-rülete határán. Egy, velük született természetes gátlás nem engedi. A mi ül-dözőnk tehát jó darabig farkaszemet nézett velünk, majd megfordult és visszasántikált a továbbra is mozdulatlan tanyához.

Sokszor elődereng ez az élmény, amikor arról hallok, hogy a városi ku-tyák, ha megvadulnak, eltépik láncukat, átugorják a bezárt kaput; átszakítják a kerítést, és vagy a szomszéd-tulajdonost marják meg birtokán, vagy szerte kóborolnak, s nyílt utcán idegen emberekre támadnak. A városi állatokból a bezártság – úgy tűnik – kitörli ezt a gátlást, ezért ha kiszabadulnak, nem aka-dályozza őket semmi. A pusztán élő eb viszont kedve szerint bárkit, bármed-dig üldözhetne, mégsem teszi. Éppen a szabad választás lehetősége erősíti meg benne a természetes gátlást. Micsoda paradoxon! Vagy talán mégsem?

Egy pusztai sánta kutya segített megérteni a szabadság fogalmát. A szabadon futkosó ebállat attól szabad, hogy akadálytalanul követheti a gén-jeibe kódolt természeti törvényt. Az ember pedig attól, hogy ugyancsak sza-badon követheti a génjeibe kódolt erkölcsi törvényt. A Szabadság tehát a Jó szabad választásában rejlik.

VI. 2. Egy délután



gy fehér összecukható asztalnál ülök egy ugyancsak fehér összecukható széken. Mostanáig a latinkönyvemet olvastam, de be kell látnom, nem tudok az antik költő örök érvényű szavaira figyelni, pedig készülnöm kellene a ma esti szemináriumra.

Szomjas vagyok.

Az asztalon van egy kis üveg ásványvíz. Leteszem a könyvet. Magam elé veszem az üveget, lecsavarom kupakját. Kis pukkanás hallatszik, a víz enyhén gyöngyözni kezd. Egy üvegpoharat félig töltök, majd lassan kortyolni kezdem a hús vizet. Nagyon jól esik ebben a melegben.

Végül lustán hátra dőlök – már amennyire a szék alacsony támlája engedi –, és elmélázva nézek magam elé.

És ülök továbbra is egyedül.

Ez így önmagában nem nagy eset.

Csakhogy én a nagy magyar Alföld „közepén” ülök egyedül. Kint a pusztán, mindenféle ember lakta helytől legalább 16 km távolságban.

Elöttem szép rendben szarmaták alusszák örök álmukat. Az életükben nyughatatlan népség nyugalmára és sokszínű gyöngyeire jelenleg én vigyázok. Az egyik régész-tanárom ásatásán vállaltam az őr szerepét erre a délutánra.

Csend van, senki nem jár errefelé – szerencsére.

Most éppen nem. De az ördög nem alszik. Tanárunk ugyanis mesélte, hogy még az ásatás kezdetén, éppen az egyik sírt bontotta, amikor szokatlan dübörgésre figyelt fel. Felnézett, és azt látta, hogy egy tank araszol erre, egyenesen az ásatási terület felé. Valószínűleg katonai gyakorlatot tartottak.

Nem sokat töprengett, kiugrott a sírből, kiabált, integetett. Mindhiába, a gépjármű nem változtatta irányát. Ha a tank vezetője észrevette is őt, a sírgödröket a földben bizonyára nem, az emberre pedig nem sok gondot pazarolt, gondolván, majdcsak félre áll az az útból a kellő időben.

A régész nemcsak eddigi munkájára, de az ásatás egészére is már-már keresztet vetett.

Végül egy merészet gondolt, az eddig bontott sír elé és a közeledő tank közé állította kemping asztalát és székét, majd leült az asztalkához. Mintha csak otthon ülne. Karját keresztbe fonta, bár kissé gyorsabban dobogó szívvel, mégis elszántan várta, hogy mi fog történni.

Az történt, amiben reménykedett.

A pusztaság magányában, asztal mellett üldögélő ember látványa a tank vezetőjét meghökkentette annyira, hogy végre megállította járművét, és kikászálódott belőle.

Most viszont minden csendes, sehol egy lélek. A Nap nemsokára megteszi mai pályáját, kezd hűvösödni.

Egyre sűrűbben kémlelem a nyugatra elnyúló végeláthatatlan szántóföldeket. Arra felé van a főforgalmi út, kapocs a városi civilizációval. Végre, feltűnik egy alak. De csak akkor lélegzek fel, amikor közelebb ér, és megismerem a magas szőkésbarna fiút, a váltótársamat. Soha nem örültem még így neki, mint most.

– Szia, „húgom”, mi újság? Hogy telt a mai délután?

– Szia, már nagyon vártalak. Nem történt semmi, senki nem háborgatott. Remélem, neked is jó éjszakád lesz.

Hamisan néz rám kis bajuszkája fölött.

– Ha itt maradnál...

Nagyon kedves, ahogy ezt így mondja. Kicsit mindig felizzott körülötünk a levegő, ahányszor találkoztunk, de mindketten tudtuk, hogy ez nem komoly.

– Sajnos, engem másfelé szólít a kötelesség – lebegtetem latinkönyveimet a szeme előtt, majd elindulok – gyalog. Szeged „mindössze” 16 km.

Egyre bizonytalanabban rovom a métereket a kukoricaföldek között, a dűlőúton.

„Ha végre a főutat elérném, talán el tudnék csípni egy Szeged felé tartó távolsági buszt, sőt még az autóstoppot is megkockáztathatnám, mégsem kellene annyit gyalogolnom, és beérnék az este nyolckor kezdődő szemináriumra” – reménykedek.

Hirtelen szinte a semmiből feltűnik egy szürkészöld kisteherautó. Önkéntelenül integetek, és láss csodát, megáll. Amint fölkapaszkodok az ülésre, s megpillantom a gyűrt arcú fiatalember tekintetét, gondolok rá, hogy talán mégsem kellett volna. Most már mindegy. Ki kell találnom valamit, hogy ne holmi kalandot kereső pusztai szirénnek lásson.

– Köszönöm, hogy fölvetted, már azt hittem, gyalogolhatok Szegedig. Elfáradtam. Itt dolgozok ugyanis régészként egy ásatáson. Első századi szarmata temetőt tárunk fel. De most sürgősen vissza kell mennem a Múzeumba. A múzeumi sofőrnek pedig másfele van dolga – zagyválom össze-vissza mindazt, aminek pontosan a fele igaz.

A fiú egy pillanatra meghökken; „régész”, „ásatás”, „Múzeum”, nem beszélve a „szarmaták”-ról, bűverővel hatnak. Ezután már csak az utat nézi, és hamarosan tiszteletteljes „kezi'csókolom” kíséretében tesz le a Múzeum előtt.

XI. Bonn több ennél...

Az ubiusok földjén

V. 22. szombat

Ma újra meleg volt. Egész nap a várost jártuk férjemmel. Kerestük a rómaiak és a „barátságos” ubiusok nyomait. Nem véletlenül mondom őket barátságosnak. A rajnai germán törzsek között ugyanis az ubius volt az egyetlen, amely fenntartás nélkül barátságot tanúsított a rómaiak iránt, és minden helyzetben támogatta őket. Attól kezdve, hogy Kr. e. 55-ben Lulius Caesar megjelent a vidéken, majd Augustus folytatta a terület meghódítását. Mi lehetett ennek a feltétlen bizalomnak az oka? Leginkább csak találgathatjuk. Némi támpontot azonban maga Lulius Caesar nyújt ehhez, amikor megjegyzi, hogy az ubiusok egy másik barbár törzsnek voltak alávetve, mégpedig a suebek-nek, és adót fizettek nekik. Ilyen körülmények között az ubiusok egy civilizáltabb és távolabbi nagyhatalom „barátságát” nyilvánvalóan felszabadulásként élték meg, és inkább akartak tőlük függeni, mint a saját magukkal többé-kevésbé egyszinten álló szomszédoktól.

Bonn római neve a *Bonna* az ubius név római megjelenési formája. Az ubius-település kb. 18 hektár nagyságra terjedt ki, egy földnyúlványon, amit

két vízfolyás fogott közre. Keleten a mai Rajna, nyugaton pedig a Rajna egy régi elágazása, melyet Gumme-nak neveztek. A Gumme mára már kiszáradt, egyik vonulatának helyén épült meg az a villamosvonal, ahol én mindennap a belváros felé utazok. Nagyjából a mai belvárost, a két főteret, az egyetemet, a Münster dómot foglalta magába az egykori germán törzs városa.

Kr. e. 16 és 12 között jelentek meg itt „barátaik” kérésére és a környék védelmére az első római katonai alakulatok, melyeknek állomáshelyet építettek az ubius-település ÉK-i részén, attól azonban elkülönítve. A Kr. u. 1 század elejétől már 1000-re tehető a katonaság létszáma, ezért az előbbi helyen, de új tábor építésére került sor. Az építmény kettős árokkal, ekkor még fából készült. Kr. u. 43-ban jelentősen megerősítették a város védművét, az 1. számú *legio* (kb. 6000 katona) került most már Bonnba. Számukra egy jobban védhető magaslatra, az előző tábortól északabbra építettek egy, ugyancsak palánk-tábort. Az első század hetvenes éveiben azonban a római határvédelmet átszervezték, ami azzal is együtt járt, hogy a korábbi tábort kőből újjáépítették. Ennyi mindent tudtunk meg a Római Múzeumban a város antik történetéről, és úgy gondoltuk, egyelőre ennyi elég is lesz.

Később a régi vám épületénél lementünk a folyóhoz, itt ebédeltünk egy hajó-vendéglőben. Az ebéd nem, de a látvány megérte. Az alattunk hullámzó víz azt az érzést keltette, mintha hajóúton lennénk. Amikor a folyó erős sodrását néztem, lenyűgözve gondoltam arra, hogy Iulius Caesar pár nap alatt hidat építtetett a Rajnán, és azon kelt át, hogy a germán Ariovistus ellen harcoljon. A kutatás mai állása szerint a Neuwieder-medencénél, amit akkor az ubius törzs foglalt el, készülhetett el ez az átjáró. Hiába olvastam a híd építéséhez felhasznált fagerendák méretéről és számáról, az építés menetéről, amit Caesar saját maga közölt, mind ezidáig nem tudtam az építmény nagyságát elképzelni. Eszembe jutottak azok a régi, este 8-10-ig tartó

latin szemináriumok a Szegedi Egyetemen, amikor Caesar Gall háborúit fordítottuk. Ezeknek az óráknak legnagyobb érdeme az volt számunkra, hogy egyszer csak (általában már 3/4 10-kor) befejeződnek. Pedig tanárunk mindent elkövetett, hogy érdekessé tegye az ókori hadvezér és politikus művét, különösen ezt a hídépítő jelenetet próbálta magyarázattal, rajzzal közelebb hozni hozzánk. Eredménytelenül. Próbálkozása legfeljebb közönyös hallgatást váltott ki belőlünk. Most mégis mindezek az élmények – értelmet adva tanárom egykori fáradozásainak – hirtelen elém álltak, majd belesimultak a folyó hullámaiba, és lassan vonultak tova, az újabb feledésbe. Miközben szemem a vízre tapadt, tudtam, ha Caesar galliai írásai újra kezembe kerülnek, kart-karba öltve fogom látni a régi latin órákat és a Rajna mostani zöldes ringatózását.

Ebéd után végighaladtunk a folyó partja melletti árnyas sétányon, megszemléltük tisztas távolságból a parkokban megbújó villaszerű minisztériumi épületeket. Férjemnek nagyon fontos volt, hogy mindezeket lássa. Mint már mondtam, először járt hazája fővárosában. Megmutatta az újonnan épített minisztériumi üléstermet, a televízióból már ismerte ezt a csupa fém és üveg csodát. Ez az üvegpalota, vagy inkább melegház most elhagyatott, az áttelepedésre vár. Berlin az új főváros.

V. 26. szerda

Korábban indultam a villamossal hazulról, mint tegnap. Gyanúsan sok autó sorjázott az utcán még fél kilenckor is, és amikor a villamos szintén csak lépésben tudott haladni, egyre érthetlenebbé vált a helyzet. Szerencsére Bonn nagyon szép, a régi és az új épületek változatos sorát árnyas fák és illatos rododendronok szakítják meg. Minden tiszta, rendes, de nem a német

városok ridegségével, hanem egyfajta mediterrán hangulat uralkodik a városban, mint római örökség.

Ma tehát 1/2 órát is gyönyörködhettem a környék szépségében, mire az egyetemre értem. A titkárnő csodálkozva kérdezte:

– Frau Kiss, hogy tudott ma ilyen korán bejönni?

– Korán? – lepődtem meg – hiszen az is késő lenne, ha már egy fejezetet elolvastam volna az asztalomon hagyott tanulmányból.

Frau Ulrich kérésemre elmagyarázta, hogy demonstrációt rendeztek Bonnban. A kormány módosította, jobban mondva szigorította a menedékjogi rendeletét, ami a mostani helyzetben még a német polgárokat is érzékenyen érintette. A város lelke, a többféle nemzetből származó diákság, szintén megragadta az alkalmat egy kis megmozdulásra. Így minden világossá vált, hiszen szállásom és az egyetem között helyezkednek el a minisztériumi épületek.

Valahogy elterjedt a hír az egyetemen, hogy egy magyar kutat az Ókor Tanszéken. Dél körül, éppen a római külpolitika 4. századi jellegzetességeit bogoztam, amikor egy hallgató megállt az asztalomnál, és arra kért, hogy segítsék a Dékáni Hivatalnak, mert kaptak egy magyar nyelvű telefaxot, és eddig még nem tudták megfejteni.

Akkoriban minket, magyarokat erősen a keblükre ölelgettek „Európában”. Mint a német egység elősegítőinek, különösen Németországban keltették jó hírünket. Bár az itt tartózkodásom idején már kezdtek foszladozni az egység gondosan megöltött szálai. Különösen Bonnban érződött az egyesítés körül bizonytalanság, én mégis kiélveztem a magyarokra sugárzó ragyogásból annyit, amennyit lehetett a napszúrás veszélye nélkül.

Jól tettem.

Ma már ugyanis lanyhul az érdeklődés irántunk. Hogy csak tudományos vonatkozásban megtapasztalt "nyugati" hálátlanságot említsem: Az utóbbi két évben három pályázatot is nyújtottunk be kollégáimmal az Európai Uniónál, illetve a Német Akadémián, és mindhármat indoklás nélkül, egyből elutasították. Pedig sem akkor nem voltunk többek, sem most kevesebbek.

Én akkor szerencsére igyekeztem a megtiszteltetéshez méltó magaviselettel képviselni nemzetemet. Készségesen és kellő komolysággal követtem tehát a fiatalembert a hivatalba, ahol elém tették a magyar nyelvű üzenetet. Rögtön láttam, hogy tévedés lesz. Valamilyen vallási és politikai felhívás volt, a mi egyik pártunkra vonatkozott. Arról szólt, hogy mit kell és lehet tennie, hogy minél hatékonyabban működjön. Persze senki nem értette ezek után sem, hogy mit keres egy ilyen üzenet a Bonni Egyetem Dékáni Hivatalában, de ez már nem az én gondom volt.

E kitérő miatt a szokott ½ 1-es ebéidőmhöz nem tudtam magam tartani. Egy óra tájban fogyaszthattam csak el a 4,20 márka értékű két szelet húst – amiről később a szobámban szótár segítségével tudtam meg, hogy birka volt – a krumpli lepényt, párolt sárgarépát és egy tálka friss epret. Ez utóbbi ízlett a legjobban.

Visszafelé újból leültem a Campuson a forgatagot nézni. Ma egy fűnyíró-traktor vezetője küszködött azzal, hogy a pázsiton heverő félpucér egyetemisták között érvényesüljön. Meglehetősen kacskaringósra nyírta a fűvet, minthogy azoknak sehogy sem akaródzott, hogy elhagyják napozóhelyüket. Az egy óra ebédszünet után folytattam tanulmányaimat a régi római asyljogról. Hat órákor azonban be kellett a munkát fejeznem, az idő nyomott volt, szerettem volna a vihar előtt haza érnem. Ez szerencsére sikerült is, most már nem olyan fojtott a levegő, és a hőség is megenyhült. Ingrid nagyon fi-

gyelmesen behozta a reggel mosott ruháimat, ami igen jó, mert teljes erővel kitört a nyári zápor.

XII. Csakúgy



vonatra várunk jól fölpackolva. Férjemnél két bőrönd, mindkettő dagadozik ruháitól és könyveitől. Nálam jobb kezemben férjem sporttáskája, amiben a többnapra szánt ennivaló, hiszen Lübeck-ig utazik. Jobb vállamon kistáskám. Mindenünnen körülvesz a tömeg, alig tudjuk tartani magunkat, hogy ne sodorjanak el egymástól. Mintha jobbra egy kis helyet hagynának. Fel is használom a lehetőséget, legalább egy pillanatra leteszem a sporttáskát, ettől válltáskám előrelődül, újra magam mögé lendítem, és mivel a vonat lassan begördül, ismét fölveszem az élelmet rejtő pakkot, és németül kiabálok férjemnek, akit már sodor is be a tömeg a vonatba, hogy „menjen nyugodtan, majd a csomagját adom utána”. Ekkor a lökdösődésen túl határozottan az az érzésem, hogy valaki a jobb derekamnál matat. Erre fordulok, és döböntem látom, hogy – kihasználva a sokaság nyomását – egy kéz vájkkal könyökig a válltáskámban.

Önkéntelen reflexszel odakapok szabad balkezemmel, és régészeti ásatásokon megedződött markommal megmarkolom az idegen végtagot csuklója körül. Ezután veszem szemügyre a zsebtolvajt. Velem körülbelül egymagyas, sötétbőrű fiatal nő vergődik a vasmarok csapdájában, kezét sem tudta kihúzni táskából, de még a megragadott pénztárcámat sem tudta elengedni, tekintetében vadállati rettegés.

Igazi döbbenet mégis akkor ül ki arcára, amikor csöndesen, szelíden és magyarul, eddig ugyanis németül beszélgettünk, jól szemébe nézve közlöm:

– Ezt én nem szeretem. Érti? Ezt nem szeretem.

Közben férjem, aki a vonatlépcsőről visszalépve, éppen lassúságomat kezdte volna szidalmazni, kimeredt szemekkel nézi a "csuka fogta róka" jelenetet. Ettől végre megnyugszom. Érzem, hogy szorításom csillapul, és elengedem a kezét. Az visszajéti pénztárcámat helyére, majd menekülőre fogja. Férjem közben a másik oldalára került, mögötte a többi utas. A tömeg nyomása miatt csak előre, a vonatra tud futni. Némi töprengés után felugrik rá. Mire férjem is fölé, és visszafordul az utolsó csomagért, a tolvajjelölt már egérutat nyert. „Bizonyára leszáll majd a másik oldalon, valamelyik ajtón”, gondolom először, de azután rájövök, hogy a másik oldalon nem tud leszállni, mert ott nincsenek nyitott ajtók.

Egy gyors bucsúcsókra marad már csak idő, mert a szerelvény indul a barna bőrű nővel egyetemben Budapestre. Utazhat egészen a fővárosig, mivel az Intercity sehol sem áll meg. Pénze bizonyára nincs, vagy semmire sem elég, különben nem próbált volna „szerezni”, elsősorban külföldiektől – beszédünk alapján jó oka volt azt hinni – amivel szegény férjemnek újabb egyedi élménnyel gazdagította magyarországi gyűjteményét.

Ha a kalauzt valamilyen csoda folytán megússza odafelé, nem biztos, hogy visszafelé is. Egyáltalán, mivel fogja tölteni idejét, amíg a Pécsre visszainduló vonatra vár? Kénytelen lesz a városban kicsit körülnézni. Legalább világot lát. Talán most jár életében először Magyarország fővárosában. Nevetnem kellett. Íme, a régész-történész „nemes” bosszúja; szép kulturális programot szerveztem neki.

Tájékoztató jellegű további irodalom

I. Tiszasziget

Matuz E.: A Tisza-Maros szög – Deszk, Szőreg, Tiszasziget, Újszentiván – régészeti topográfiája és településtörténete. Diplomamunka, Szeged 1976.

Tiszasziget története / Szerk. Gárgyánné Lampert M. Tiszasziget Önkormányzat 2000.

II. Pusztaszer

Ópusztaszer / Írta Vályi K. és Zombori I. Szerk. Blazovich L. Budapest 2000.

Pusztaszer története / Nagy J.-né Pintér E.: Pusztaszer. Pusztaszer Község Önkormányzata 1996.

Trogmayer O. – Zombori I.: Szer monostorától Ópusztaszerig. Budapest 1980.

Trogmayer O.: „Pusztaszer a nevem, itt szerzett törvényeket Árpád.” Műemlék, emlékpark, szabadtéri múzeum Magyarországon. 2. Nyelvünk és kultúránk 1983/51 69–74.

III.

Kukutyin / Deszk története és néprajza: Tanulmányok / Szerk. Hegyi A.; társ-szerk. Székely L. Deszk Közs. Tcs.1984.

Móra Ferenc, a régész / Kiss M.: Móra Ferenc régészeti munkája. Diplomamunka, Szeged 1979.

VI.

Domaszék / Egry I.: Domaszék és határának régészeti terepbejárása és topográfiaja Diplomamunka, Szeged 1986.

Víziszamár / Trogmayer O.: Víziszamár. In: Régészeti barangolások Magyarországon. Szerk. Szombathy V. Budapest 1978. 29–51.

VIII.

Horváth F.: A gorzsai halom későneolitik rétege. ArchÉrt 109 (1982) 201–222.

Horváth F.: Hódmezővásárhely-Gorzsa. In: Tálás, L. (ed.): The Late Neolithic of the Tisza Region. Szolnok 1987, 31–46. (második és harmadik kiadása: 1990., 1991.)

IX–X. Lussonium – Dunakömlőd

Mozaikok a dunakömlődi ásatásról. Specimina Nova Supplementum I. Pécs 1989.

Visy Zs.: Lussonium. In: Rómaiak a Dunánál – Romans on the Danube. Pécs 2011. 59–67.

XI. Bonn a római korban

Gechter, M.: Castra Bonnensia. Das römische Bonn. 1989.